

Z OBSAHU

TEXTY

Pavel Řičan

Z vesnice na venkov

Fritz Schütze

Narativní interview

TAKI KVI

Biografické vrásky (diskuse o Biografu)

DO

Zdeněk Konopásek

Kvalitativní rušno

RECENZE

Lenka Zamykalová

Pravda je obraz

Zdeněk Konopásek

Horníci a problém prostředí

etc.

Rudolf Šmíd

Strašák v tísni

BIOGRAF

malý a neškodný sociologický časopis

BIOGRAF je časopis Sdružení pro biografickou a reflexivní sociologii. Vychází třikrát ročně. Editor: Zdeněk Konopásek - CTS AV/UK, Jilská 1, 110 00 Praha 1; E-mail: konopasek@cts.cuni.cz. Redakce: Lukáš Pavlín, Petra Klvačová, Jana Pánková, Ivan Vodochodský. Fotografie, design obálky a layout: Rudolf Šmíd. Výroba: ACADEMIA, Nuselská 118, Praha 4. Adresa redakce a vydavatele: Virtuální institut, p.p.s., V Jámě 12, Praha 1.,
registrováno pod č. MK ČR 8364

ISSN1211-5770

ČASOPIS PRO BIOGRAFICKOU
A REFLEXIVNÍ SOCIOLOGII

1999

20

BIOGRAF 20/1999

- LIBROVÁ, H. (1994): Pestří a zelení: Kapitoly o dobrovolné skromnosti. Brno: Veronika & Duha
- MACNAGHTEN, P. / URRY, J. (1998): Contested natures. London: Sage
- MARTELL, L. (1994): Ecology and society: An introduction. Oxford: Polity Press
- ŠMÍDOVÁ, O. (1994): Povídání o knize Hany Librové Pestří a zelení (recenze). Biograf bulletin, 2, 23-26
- STAR, S.L. / GRIESEMER, J.R. (1989): Institutional ecology, „translations“ and boundary objects: Amateurs and professionals in Berkeley's museum of vertebrate zoology, 1907-39. Social Studies of Science, 19, 3, 387-420
- STRAUSS, A.L. (1987): Qualitative analysis for social scientists. Cambridge: Cambridge University Press
- SUŠA, O. (1997): Byrokracie, riziko a diskuse o krizi životního prostředí. Sociologický časopis, 33, 2, 157-67

Zdeněk Konopásek (1963) působí v Centru pro teoretická studia UK a AV v Praze a přednáší na Fakultě sociálních věd UK. Publikoval knihu *Estetika sociálního státu* (Praha: GplusG, 1998). Je editorem časopisu Biograf.
E-mail: konopasek@cts.cuni.cz
<http://www.cts.cuni.cz/~konopas>

Strašák v tísní aneb o životě „nonhumans“¹

Rudolf Šmíd

Na Kanta budou jednou poblížet jako na strašáka.

Friedrich Nietzsche

Systematicky se zabývám životem strašáků² od roku 1994 a snad už mi ta deviatec zůstane. Existence či neexistence strašáků mění můj pohled na okolní svět. Klasičtí strašáci zřejmě nenávratně mizí z našeho života. Jsou vystrídáni smotky alobalu, ustríhlymi PET lahvemi na tyčích³, vysloužilými „cedéčky“ nebo, a to nejčastěji, ničím. Narozdíl třeba od divokých kachen, které jsou v tisících vysazovány na naše rybníky, aby zde pro laiky a hlavně pro střelbychtivé myslivce vzbuzovaly dojem hojné a nedotčené přírody, je obdobný způsob záchrany pro strašáky zcela nemožný. Uměle „vysazený“ strašák se totiž většinou pozná, protože je obvykle vyšňořenější než jeho *praví* kolegové, ale hlavně se stává v kontextu s těmi pravými strašáky jen pseudoobjektem, zbaveným svého původního poslání.⁴

Strašáci mě zpočátku zajímali (a z části stále zajímají) jako *etnovýtvarné* objekty z dílen známých i neznámých autorů⁵ s jednoznačným posláním - strašit. Čím déle jsem strašá-

¹ Jak píše v recenzi Latourovoy knihy „Paris ville invisible“ Tereza Stöckelová v minulém čísle *Biografu*.

² „Objekt, obvykle lidská postava ve starých šatech určená k zaplacení vran i ostatních ptáků od úrody.“, In: *Webster's Unabridged Dictionary* (1989:1275), Random House, New York, heslo: *Scarecrow*, def. č. 1

³ Za to může *Televizní receptář* Přemka Podlahy. Prozradil mi to pan Ján, jeden z mužetických tvůrců strašáků. Ustríhlá PET lahev nasazená na svařovací drát, který se zarazí na okraj záhonu, prý spolehlivě zažene krtku od úrody. Takové rady by měly být trestné.

⁴ Tohle jsem si zvlášť uvědomil na své letošní výstavě „Strašáci 1994-99“ v Sedlici. Mezi 26 strašáky byl jeden „uměle vysazený“ (Kozly u Mostu, 1999). Při fotografování jsem byl přistižen majiteli - otec se synem, kteří si mysleli, že chci koupit jejich chalupu, a tak byli zpočátku velmi nevráží. Když ale zjistili, že fotografuji jejich letního strašáka Marfušu, rozpovídali se. Marfušu si dělají pro radost na letní období, v zimě, prý musím přijet, protože Marfušu vystřídá Mikuláš. Na dokonale posekané zahradě měla Marfuša sice své kouzlo, ale vůbec nestrášila. Na výstavě mezi těmi opravdovými strašáky vypadala najednou trapně.

⁵ To, jestli známých či neznámých autorů, závisí do značné míry i na mém úsilí zjistit autora, protože autor

Láska I.

Kožlí, 9/1998

ky sociologicko-fotograficky pozoroval, tím více jsem na nich začal objevovat stále více společných znaků s námi *lidmi*.

Strašáci mají své pohlaví, z demografického hlediska se nejvíce přibližují populaci Čínské lidové republiky po zavedení protinatalitních opatření, výrazně totiž převládají strašáci pohlaví mužského. Podařilo se mi však objevit ojediněle i strašačky (Hrádek, Korfu) a nově, počátkem září, dokonce tři strašačky na jednom poli v Bratronicích. Možná, že strašačkám svítá na lepší časy. Jsou sice případy, kdy je strašák oblečen do mužských i ženských doplňků zároveň, ale podle celkového vyznění se i v těchto případech dá s poměrně velkou přesností zjistit pohlaví strašáka.

V jedné brněnské zahradě jsem dokonce nalezl⁶ *strašáci* unikát - malé, bohužel už mrtvé, *strašáče*. Působilo tak živě, resp. tak mrtvě, že když jsem ho fotografoval, zastavovali se lidé v domněnání, že jsou svědky násilného činu.

Strašáci mají kromě strašení své vedlejší *profese* (např. mnich, manekýn, rybář, pomocná kuchařka, továrník) a z jejich ustrojení lze většinou vyčíst i jejich *volnočasové aktivity* (např. motorkář, sadař), *světónázorovou orientaci* (např. hippies) nebo

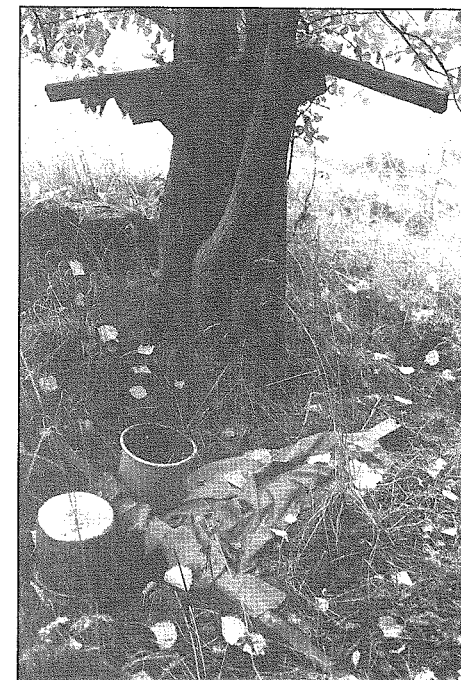
strašáků je svému nejbližšímu okolí většinou znám.

⁶ Tedy abych byl přesný, nenalezl jsem ho já, ale upozornil mě na něj můj dlouholetý strašácký informátor Jiří Komrška.

Láska IV.

Kožlí, 8/1999

Láska V.

Kožlí, 9/1999

aktuální sociální situaci (např. homeless). Jsem stále více unesen uměním strašáckých mistrů, jak dovedou z vyřazeného šatstva a pytle od *Pedigree* vykouzlit tolik profesí a charakterů.

Strašáky jsem zatím nesystematicky fotografoval v Česku a v Řecku (Korfu). Při vzájemné komparaci jsou na první pohled zřejmá jejich národní specifika. Náš strašák je většinou pečlivě upraven, oblečen je do čistých, i když vyspravovaných šatů. Řecký strašák je naopak oblečen velmi ležérně, je-li vůbec oblečen. I když ani český strašák se nevyhnul a hlavně asi nevyhne globalizačním trendům - plstěné hučky v domácnostech docházejí a jsou stále častěji vystřídány igelitovými obaly, staré hrnce nahrazují umělohmotné kyblíky.

XXX

Láska VI.

Kožlí, 10/1999

Životní příběhy

*Nečekej, že uvidíš kance, když nepůjdeš do lesa.
madagaskarské přísloví*

Stejně jako my mají strašáci své *životní příběhy*. A to nejen příběhy o stárnutí. Mimochodem průměrný věk celoročně neuklizeného strašáka je kolem čtyř let. Na mých negativech je tak dnes zachycena jedna dnes už v podstatě *vymřelá* generace strašáků.

Strašáci nejen stárnou, ale dokonce se i milují a následně rozcházejí, prostě *žijí* se všim všudy (viz *Láska I.* až *VI.*, Kožlí, 1998-99). Když jsem fotografoval *zamilované* strašáky na konci léta 1998 poprvé, připadal jsem si jako voyeur. Báł jsem se, že vstanou a dají mi facku. Atmosféra byla nabitá erotikou a sexem. Na druhé fotografii (*Láska II.*) z jara loňského roku už bylo všechno jinak. Erotika zmizela, oba lehce zdevastovaní. Jemu přibýla kulka v hlavě (v kyblíku). Týden před sedlickou výstavou⁷ mě to táhlo do Kožlí

⁷ Fotografická výstava „Strašáci 1994-99“ měla premiéru 3. července 1999 na *O. Maštali* v poloruinách statku „U Koželských“ v Sedlici u Blatné. Výstava byla přístupná pouze přátelům veřejnosti první červencový víkend. Strašáci se však v maštali cítili evidentně dobře, a tak jsem je tam nechal žít o samotě ještě další tři týdny. Teď to zpětně vidím jako svůj největší dosavadní umělecký počín - udělat výstavu jen pro fotografie

zнову. Všechno ale bylo zase jinak. Ona zůstala ve zchátralém stavu sama a on stál nevyšimavě opodál opřený o strom (*Láska III.*). Takhle podobně jsem to napsal do úvodního slova k srpnové výstavě v žižkovském kině Aero.⁸ Jenže, jenže tenhle „shakespearovský“ příběh má další pokračování. Mě předčasné závěry ať jsou poučením pro ty, kteří se zabývají studiem biografie lidské.

Doba se zrychluje a platí to i pro strašáky. Za půl roku jejich společného života? (*Láska I.* a *Láska II.*) se toho relativně moc neodehrálo, ale v srpnu a hlavně na podzim dostaly věci neuvěřitelný spád. V polovině srpna jsem našel při svých pravidelných návštěvách strašáky zase spolu. Stáli do sebe znovu zaklesnutí jako milenci (*Láska IV.*). On se tvářil smutně a ona se smála. V září bylo zase všechno jinak. Ona se válela u jeho nohou, na zemi ležela i jeho hlava (kyblík) a levou ruku měl přeraženou (*Láska V.*). Další rozchod. Stal jsem se obětí šíleného vesnického animátora, mají to na svědomí lesní dělníci, jsem snad i strašákům pro legraci nebo to dělá *On?* Nemusím doufat zdůrazňovat, že jsem nikdy se žádným strašákem ani strašáčkou *nemanipuloval*.

Už jsem se báł do Kožlí chodit, ale zase mi to nedalo. První říjnový víkend se přede mnou objevila nová scéna. Leželi pod stromem, sice vedle sebe, ale už ne spolu. Byla to spíše změt zhroutených těl bez hlavy. Padající listů dodávalo pohledu na bývalé *strašáčí* milence (manžele?) iluzi definitivního konce (*Láska VI.*).

XXX

Volně řečeno slovy klasika: „Evropou *stále* obchází strašidlo...“ ...Ale strašáci mizí. A to je špatně. Hlavní rozdíl mezi strašáky a staršidly je totiž ten, že strašáci sice vypadají hrozně, ale ve skutečnosti nejsou vůbec nebezpeční.¹⁰ Na základě mého pětiletého zúčastněného pozorování jsou *srašáčí nonhumans* skutečně „vřelí, jako lidé chladní a neosobní, stejně zábavní a zajímaví, jako lidé nudní, stejně nevypočitatelní“ (Stöckelová 1999: 112). Až někdy potkáte tyhlety podivuhodně oblečené kříže, dejte mi vědět,¹¹ já už se s nimi domluví. Jsem totiž (*non*)*humans*.

samotné, resp. *pro aktéry* na nich, *bez přístupu veřejnosti*.

⁸ 2. srpna až 8. září 1999 - výstavní kolekce fotografií byla totožná s tou, kterou jsem vystavoval v Sedlici.

⁹ To je převedeno na lidský život asi 10 let.

¹⁰ *Webster's Unabridged Dictionary* (1989:1275), Random House, New York, heslo: *Scarecrow*, def. č. 2

¹¹ Touto cestou bych rád poděkoval A. Miltové a prof. M. Petruskovi, kteří vyslyšeli mých proseb na *O. Maštali* a jako první mi poslali zprávu, ve které mě se sociologickou přesností informovali o existenci strašáků poblíž Konstantinových Lázní. Neméně děkuji i P. Klvačové a I. Vodochodskému za důležitou informaci o strašácích a jedné strašáčce nedaleko Kytína (přítom E. Junková to má za humny a nezavolala). Děkuji všem, kteří mi pomohou s *výzkumem* strašáků po přečtení tohoto článku. Kontakt pro strašácké informátory: mobil: 0602 802 529, tel.: 02/7172 3130, E-mail: rudolfsmid@volny.cz

Literatura

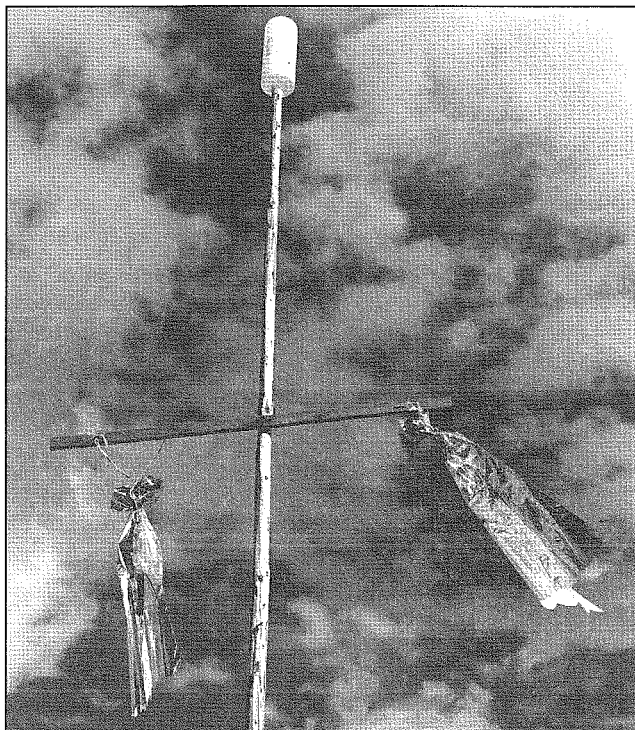
COLLIER J. R. (1967): *Visual Anthropology: photography as a research method*. New York: Holt, Rinehart & Winston

WEBSTER'S UNABRIDGED DICTIONARY OF THE ENGLISH LANGUAGE (1989). New York: Random House; heslo: *Scarecrow*. Str. 1275

STÖCKELOVÁ, T. (1999): Neviditelná Paříž Bruno Latoura, *Biograf*, 18-19, 107-113

Rudolf Šmíd (1956) vystudoval marxisticko-leninskou sociologii na Filosofické fakultě UK a nedokončil studia na FAMU (obor výtvarná fotografie). Je živnostníkem (vlastní pět živnostenských listů!). Od mládí až do *středověku* se nesytematicky zabývá vztahem sociologie a fotografie. Externě přednáší na Institutu základů vzdělanosti UK.

E-mail: rudolfismid@volny.cz

Andělé II.

Mužetice, 9/1999

POKYNY PRO PŘÍSPĚVATELE

Příspěvky přijímáme na disketě nebo e-mailem, nejlépe ve formátu MSWord 97, případně RTF nebo DOS-text. V každém případě formát souboru, příp. kódování češtiny dobře a čitelně označte. K textu připojte údaje pro poznámku o autorovi (kde působíte, čím se zabýváte, co jste publikovali).

Zvláštní grafickou úpravu textu (odsazování, formátování strany, různé typy písem aj.) omezte na minimum!!! Tučně pouze název příspěvku a názvy jednotlivých kapitol. Připojte krátkou informaci o autorovi, v případě textů také anglický abstrakt. Na literaturu v textu odkazujte takto:

„[...] jak píše třeba Richards (1994) nebo Jones (1977: 33) [...]“

„Tomuto problému se věnovala řada autorů (Richards, 1994; Jones, 1977 a další).“

V seznamu referencí pak použijete tuto úpravu:

STEIER, F. (1991): Reflexivity and methodology: An ecological constructionism.

In: F. Steier, ed.: *Research and reflexivity*. London: Sage. Str. 163-185

WOOLGAR, S. / PAWLUGH, D. (1985): Ontological gerrymandering:

The anatomy of social problems explanations. *Social Problems*, 32, 3, 214-227

BECK, U. (1992): *Risk society: Toward a new modernity*. London: Sage

Články nabízené k publikaci procházejí anonymním recenzním řízením. Příspěvky nejsou honorovány, diskety na vyžádání vracíme. Právo použít v Biografu publikované texty v jiných médiích lze získat v redakci.

OBJEDNÁVKY NA ROK 2000

Individuální předplatné: Biograf 2000 on-line 100,- Kč, Biograf 2000 120,- Kč, Biograf 2000 Plus 160,- Kč; plus případné příplatky na poštovné a distribuci: po ČR 60,- Kč, na Slovensko 90,- Kč, do ostatní ciziny 150,- Kč.

Institucionální předplatné (knihovny, školy apod.): Biograf 2000 240,- Kč, Biograf 2000 Plus dle hodoty, plus poplatky na poštovné a distribuci – viz výše

BIOGRAF 2000 On-line: Přístup na plnou internetovou verzi všech čísel Biografu daného ročníku (tedy tři čísla v březnu, červenci a listopadu), a to po dobu 18 měsíců, tedy do poloviny roku 2001.

BIOGRAF 2000: Klasická (tištěná) podoba Biografu; tři čísla roku 2000 (březen, červenec a listopad).

BIOGRAF 2000 Plus: Klasická (tištěná) podoba Biografu (tři čísla) plus přístup na jejich plnou internetovou verzi plus přístup na plnou verzi všech dosavadních čísel Biografu tak, jak budou postupně uveřejňovány na webovém archivu časopisu, a to od začátku roku 2000 po dobu 18 měsíců. Pro knihovny a školy dohodneme zvláštní sazbu předplatného této varianty podle velikosti domény a počtu studentů.

BIOGRAF 2000 Light: 0,- Kč!!! Obsahy, abstrakty a z každého čísla po jednom vybraném článku pro každého úplně zadarmo!

Jednotlivci si časopis mohou objednat tak, že:

1. Zaplatí příslušnou částku buď poštovní poukázkou nebo převodem z účtu. Peníze pošlete na konto Virtuálního institutu 3717-015/2700 u Bank Austria Creditanstalt, Revoluční 7, Praha 1. Jako variabilní symbol uveďte vaše úplné rodné číslo. (kvůli identifikaci vaší platby). Platby, u kterých nebude tento variabilní symbol uveden, nebude možné uznat jako předplatné.

2. Na adresu redakce (Virtuální institut, o.p.s., redakce Biografu, V Jámě 12, 110 00 Praha 1 nebo biograf@institut.cz) pošlou objednávku. V objednávce uveďte tyto informace: Jméno, adresu (na kterou chcete časopis posílat), informaci o tom, jaké předplatné jste si zvolili (on-line, klasické, plus), kdy, v jaké výši a jakým způsobem jste zaplatili; v každém případě uveďte variabilní symbol (vaše rodné číslo), informaci o tom, zda chcete časopis odebírat poštou, nebo zda si ho budete osobně vyzvedávat v redakci (v takovém případě můžete požádat o to, abyste byli e-mailem vždy informováni o tom, že časopis je připraven k osobnímu odběru)

Instituce si časopis mohou objednat tak, že pošlou standardní objednávku. V ní uvedou počet výtisků, adresu, kontaktní osobu a pro potřeby fakturace též IČO/DIČ. My obratem zašleme fakturu.

Jednotlivá (i starší) čísla jsou v omezeném množství, tj. do rozěbrání nákladu, k dostání na adrese redakce a v několika málo knihkupectvích.